19. Федоров А. В. Ценить мастерство // Теорія і практика перекладу. – № 16, – Київ: Вища школа, 1989. – С. 74–80.

20. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – Київ: АН УРСР, Голов. ред. УРЕ, 1973. – 600 с.

21. Флорин С. П. Помогать переводчику и читателю // Теория и практика перевода. – № 15, – Киев: Вища школа, 1988. – С. 45–47.

22. Фразеологія перекладів Миколи Лукаша: Словник-довідник / Уклали О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – Київ: Довіра, 2002. – 735 с.

23. Шимборська В. Вибрані поезії та есеї / Пер. з польської Я. Сенчишин. – Львів: Літопис, 2001. – 224 с.

24. Hegel G. W. F. Wissenschaft der Logik. – Band 1, Buch 1. – Leipzig, 1965.

Стаття надійшла до редакції 31.10.13

Радчук В.Д., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЗАЧЕМ ПЕРЕВОДЧИКУ ТЕОРИЯ?

В статье рассматриваются сложные отношения между теорией и практикой перевода, сложившиеся в Украине со времен, когда профессиональный перевод пришел в вузы.

Ключевые слова: *перевод, практика, теория, специальность, опыт, творчество, школа.*

Radchuk Vitaliy, Cand.Phil.Sci., docent,
Institute of Philology, Kyiv Taras Shevchenko National University

TRANSLATOR: «WHAT IS THEORY FOR?»

The article highlights some snags in the marriage between the theory and practice of translation that have sprung up in Ukraine since professional translation was introduced in higher education.

Keywords*: translation, practice, theory, profession, experience, creativity, school.*

УДК 811.214.21‘373

Рибалкіна Ю., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПИСЕМНІ ПАМ'ЯТКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ГІНДІМОВНОЇ ЛЕКСИКИ ІНДІЙСЬКОЇ ТРАДИЦІЙНОЇ МЕДИЦИНИ

В статті розглянуто джерела поповнення лексики індійської традиційної медицини, а саме: першоджерела давньої індійської медицини Аюрведи як медико-філософської науки; основні та допоміжні медичні трактати, їх значення з точки зору медицини та актуальність в сучасному науковому світі; коментаторська та інша література присвячена Аюрведі. У цілому стаття висвітлює один із аспектів комплексного дослідження лексики індійської традиційної медицини.

Ключові слова: *аюрведична література, першоджерела Аюрведи, Аюрведа, індійська медицина.*

Аюрведа – древня система збереження та відновлення здоров'я, пишається своєю довгою історією, що сягає корінням ведичних часів більш ніж на п'ять тисяч років тому. Ніяка інша галузь науки не зберегла настільки древні тексти, які дотепер використовуються в Аюрведі.

Аюрведа згадується у Ведах, Упанішадах, Махабхараті, Пуранах, тантрах і йога-шастрах [Dick 1998, с. 122]. Вона практикувалася і практикується буддистами, джайнами, сикхами та індуїстами, крім того, їй належить формування базису тибетської медицини. Багато сучасних філософів-йогів, таких як Шрі Ауробіндо, Свамі Шівананда, Парамахамса Йогананда та інші з повагою відгукувалися про Аюрведу і рекомендували її вивчення своїм учням.

Аюрведа має багату спадщину текстів, написаних на різні теми та в різний період розвитку традиційної медицини Індії. Теоретики та практики Аюрведи, такі як Діліп Гадгіл (Dilip P. Gadgil, 1955) вважають пошук та дослідження різних рукописів та першоджерел першочерговим кроком при освоєнні та здійсненні будь-якого дослідження науки Аюрведи.

Вивчення аюрведичних текстів головним чином належить до здобутків зарубіжних вчених літературознавців, індологів, істориків та культурологів. Відомі упорядники та критики аюрведичних манускриптів Р. Бентлі (R. Bentley, 1662-1742 р.р.), К. Лахман (K. Lachmann, 1793–1851 р.р.), С.М. Катре (S.M. Katre, 1941 р.), Я. Т. Ачар'я (Yādavaśarma Trivikrama Ācārya, 1915 р.).

Індологи XX ст. розробляють методики дослідження аюрведичних текстів, займаються їх трактуванням та перекладом.

Д. Вужастик (D. Wujastyk) досліджував санскритські медичні манускрипти, Х. Печіа та Ф. Маас (C. Pecchia, P. A. Maas) займалися критичним аналізом частини «Чарака Самхіта» під назвою Віманастхана (Vimanasthana), К. Прейсанданж (K. Preisandanz) досліджує індійську філософію в «Чарака Самхіта», А. Церуллі (A. Cerulli) – взаємозв'язок медицини, правлячої верхівки та релігії в санскритських текстах XVIII ст., М. Шанкаранараян (M. Sankaranarayana) зосереджує увагу на зв'язку аюрведичної теорії та практики в сучасній Кералі, П. Манохар (P. Ram Manohar) – комбінаторику індійської фармакології в аюрведичних текстах штату Керала XIII ст., К. Зиск (K. G. Zysk) аналізує традицію Сідха та алхімію в штаті Тамілнаду, а його співавтор Т. Ямашита (T. Yamashita) перекладає та редагує ранні коментарі «Чарака Самхіта» [Wujastyk, Meulenbeld 1987, c. 289].

Дослідник та практик Аюрведи М. Колхаткар (Vaidya M. V. Kolhatkar) започаткував проект Triskandha Kosha, першу в своєму роді ґрунтовну роботу відому в XXI столітті – метод дослідження аюрведичних текстів, що базується на використанні інформаційних технологій для дослідження древніх аюрведичних текстів. Проект проводиться з 1989 р. та має на меті збір інформації та укладання алфавітних покажчиків хвороб, їх симптомів, причин, методів лікування, та іншої інформації з основних аюрведичних текстів, зокрема «Чарака Самхіта», «Сушрута Самхіта», «Аштанга Санграха Самхіта» та «Аштанга Хрідая Самхіта».

В Індії та закордоном започатковані проекти пошуку та складання каталогів давніх санскритських медичних манускриптів в архівах різних країн, які включають пошук медичних текстів та відстежування їх історії. Відомі архіви та каталоги, що містять інформацію про перші медичні манускрипти: архів Kaiser Shamsher NAK 9/699 (Катманду, Непал), каталог Aufrecht Catalogus Catalogorum (1891–1903 р.р.), Національний мистецький центр І. Гінді (IGNCA, Нью Делі, Індія), Інститут Бхандаркар (Пуна, Індія), Раджастханський дослідницький інститут (Джодхпур, Індія), бібліотека Сарасваті Бхаван (Бенарес, Індія), Коледж DAV (Чандігарх, Індія) та Урядова бібліотека манускриптів сходу (Ченнаї, Індія) [Wujastyk 2009, c. 188].

Метою пропонованої статті є огляд писемних текстів Аюрведи та коментаторської літератури, що є основним джерелом гіндімовної лексики, а також науково-популярної літератури складеної на їх основі, що є джерелом дослідження гіндімовної

лексики індійської традиційної медицини, яка є об'єктом більш ґрунтовного лінгвістичного дослідження. ***Актуальність*** пропонованого дослідження зумовлена відсутністю подібних оглядів, спрямованих на виявлення основних джерел дослідження гіндімовної лексики індійської традиційної медицини.

Учені виділяють різні групи аюрведичних текстів залежно від часу написання та їхньої пріоритетності. Пропонуємо відповідну класифікацію, розроблену перекладачем медичних текстів з санскриту Шрікантха Мурті.

Класичні тексти з індійської традиційної медицини I-XI ст., які умовно поділені на збірки Бріхат-траї (велика трійця) та Лагху-траї (мала трійця). Тексти Бріхат-траї об'єднані тим, що містять короткі відомості про Аюрведу та детально описують одну конкретну галузь медицини, в той час як Лагху-траї включає допоміжні медичні трактати, що містять відомості про певну конкретну галузь медицини.

«Чарака Самхіта» (Збірка Чараки) (100 р. до н.е. – 100 р. н.е.) вважається найавторитетнішою книгою, у центрі уваги якої знаходиться гілка Аюрведи Кайачікітса, внутрішня медицина чи терапія. Трактат нараховував близько 46 тисяч віршів, які згодом були відредаговані Чарака муні, лікарем правителів династії Каніштхі, відомого під ім'ям Патанджалі муні, та отримала назву «Чарака Самхіта». Пізніше ця праця була доповнена та перевидана Дхурдхабалою муні (близько 350-500 р.) [Dick 1998, с. 120]. «Чарака Самхіта» містить детальний опис симптомів хвороб, їх різновидів, види лікування кожної хвороби, із використанням лікарських засобів та Панчакарма терапії, техніки очищення організму. Цей трактат також коротко описує основні принципи Аюрведи та зосереджується на п'яти типах Вата, травного вогню.

Із точки зору розвитку медичної думки стародавньої Індії дана праця відображає певний рівень свідомості та філософської думки. У ній йдеться про те, що життя виходить з розуму та знання, воно є самосвідомим та водночас об'єктом і суб'єктом пізнання.

Мовою трактату «Чарака Самхіта» є санскрит, а жанр написання – поетичний. Текст наповнений мелодичністю та ритмом. Вважалося, що поетичний жанр допомагає запам'ятовуванню. «Чарака Самхіта», наприклад, складається з 8 400 ритмічних віршів, які в давні часи завчалися на пам'ять учнями Аюрведи [Wujastyk 2003, с. 240].

Перші переклади та коментарі «Чарака Самхіта» належать П.В. Шарма (P.V. Sharma, 1981 р.) в чотирьох частинах, дві з яких є перекладом тексту оригіналу, а дві інші – текстів коментарів. Цей переклад є науковим і точним, він включає численні додатки та алфавітний покажчик. Іншим відомим коментарем є праця Б. Даш та Р.К. Шарма (R.K. Sharma, B. Dash, 2006 р.) [Dick 1998, с. 115].

Іншим ґрунтовним трактатом із медицини, що виник паралельно з «Чарака Самхіта» є *«Сушрута Самхіта»* (Збірка Сушрути) (350 р. н. е.) праця з Шалйачікітси (хірургія) і Шалакайачікітси (офтальмологія і отоларингологія). Праця описує теорію та практику хірургії, проведення операцій, зокрема для видалення катаракти, медичні інструменти та методики пластичної або реконструктивної хірургії. Праця є унікальною, оскільки відображає трансформаційне значення життя. Мова трактату – санскрит, переважно віршована, хоча зустрічається проза.

Починаючи з XIX ст. текст «Сушрута Самхіта» ставав предметом дослідження, коментарів, перекладів та упорядкувань. Сьогодні праця доступна англійською мовою завдяки перекладачам, найвідомішими серед яких є П. Шарма (1999–2001 р.р.) та Ш. Муртхі (2000-2002 р.р.) [Dick 1998, с. 130].

«Бхела Самхіта», чи збірка Бхели, – надзвичайно древній текст, створений приблизно за кілька століть до нашої ери, єдине джерело Аюрведи, що збереглося до сьогодні в одному екземплярі. Це манускрипт мовою санскрит з пальмового листя, що зберігається в бібліотеці Сарасваті Махал, Тханджавур, Південна Індія. Переклад трактату англійською мовою належить Крішнамуртхі (Krishnamurthy, 2000 р.) та відображає загальні ідеї трактату, тоді як критичний філологічний та контекстуально-історичний аналіз здійснив Т. Ямашита (T. Yamashita, 1997) [Wujastyk, Meulenbeld 1987, с. 290].

«Аштанга Хрідая Самхіта» (Серце медицини в восьми частинах, VII ст.) та *«Аштанга Сангграха»* (Збірка з восьми частин, 100-200 р.р.) – аюрведичні «першоджерела», що містять суть восьми розділів Аюрведи та присвячені здоровому способу життя, профілактиці та лікуванню захворювань, очищенню організму, збереженню молодості та попередженню старості.

«Аштанга Хрідая» написана переважно прозою, хоча містить 7800 віршів. «Аштанга Сангграха» є віршованою прозою та є майже вдвічі більшою, аніж «Аштанга Хрідайа». На відміну від Чараки, який відводить цілий розділ «я», Вагбхата, автор праць, вважає тіло вмістилищем цього «я» [Wujastyk 2003, с. 276].

Відомі переклади даних трактатів Ш. Муртхі, що містять санскритські елементи в перекладі англійською для бажаючих ближче ознайомитися з оригінальним текстом.

«Каш'япа Самхіта», збірка Каш'япи чи *Vridhajivakiya Tantra*, трактат з акушерства, гінекології та педіатрії – ще одне аюрведичне джерело, що датується періодом до VII ст. Відомій переклад даного тексту англійською мовою з коментарями П. Теварі (P.Tewari, 1996 р.) та мовою гінді Х. Шарма (Hemarāja Śarman,1938 р.) [Wujastyk, Meulenbeld 1987, с. 335].

Медичні трактати описані вище є основними. Проте існують і допоміжні праці з медицини Аюрведи, об'єднані в групу Лагху-траї. Тексти Лагху-траї, на відміну від класичних, зазнавали чималих удосконалень з боку «редакторів». До них належать: *«Мадхава Нідана»* (VII-VIII ст.) чи діагностика Мадхава (автор Мадхавакар) – трактат з діагностики, що містить класифікацію хвороб, їх симптомів та ознак, різновидів та стадій розвитку, а також методи та поради щодо лікування.

Відомий переклад «Мадхава Нідана» здійснений Ш. Муртхі, що наводить класифікацію хвороб із санскритськими та англійськими відповідниками. Дана класифікація частково відрізняється від класифікації хвороб, запропонованої Чаракою, Сушрутою та Вагбхатою, хоча більша її частина – точні цитати їх віршів [Dick 1998, с. 135].

Іншим допоміжним трактатом з індійської медицини є *«Шарангадхара Самхіта»* (XIV ст.) чи збірка Шарангадхара*:* трактат, що містить інформацію про приготування аюрведичних ліків, переважно рослинного походження: масел, гхі, порошків. Тут наводяться також інструкції щодо застосовування цих препаратів як частина Панчакарми, методики попередження хвороб шляхом очищення організму. Крім того, в даній праці вперше описана пульсова діагностика.

Праця доступна мовою санскрит, а також в перекладі англійською мовою Ш. Муртхі [Wujastyk, Meulenbeld 1987, с. 334].

«Бхавапракаша» (XVI ст.), або аюрведична фармакологія, доступна мовою санскрит та створена Бхавамішрою, містить інформацію про хвороби та їх лікування. Праця нараховує 10 268 віршів різного ритму, та, головним чином, стосується Каячікітси. Проте до її складу входить великий розділ під назвою Нігханту, що містить характеристики овочів, рослин та мінералів [Wujastyk 2003, с. 175].

Коментаторська література XI-XVII ст. включає коментарі та переклади класичних текстів індійських лікарів, практиків Аюрведи XI-XII ст.: Дрідхабали, Чакрапанідатта, Нагарджуні, Арунадатті, Хемадрі та інших.

XVII ст. відзначається творення багатої коментаторської літератури, а також аюрведичної літератури в непритаманних для науки жанрах. Відомі праці Т. Бхатта (Trimalla Bhatta, «Yogatarangini», 1751 р.), Бхаратамаліка (Bharatamallika) присвячені генеалогії медичних династій Бенгалії, медичні новели в формі діалогу між чоловіком та дружиною написані Прахараджа (Praharaja) [Wujastyk 2003, 26].

Варто відзначити три праці з Аюрведи створені в XVI-XVII ст., які є прикладом літератури, що створювалася в період до британської колонізації та відображали ідеї, які пропагувалися у той час серед медичної інтелігенції.

Vaidya Jivanam (Життя лікаря) – поетичний твір створений Лолімбараджа (Lolimbaraja), який, незважаючи на свій творчо-поетичний характер, досі цінується лікарями та медиками Аюрведи. Твір складається з 238 віршів, розподілених на п'ять тематичних частин (лихоманка, діарея, кашель, харчування та афродизіаки) та здебільшого описує різноманітні рослинні рецепти [Wujastyk 2004, с. 146].

Rogarogavada (Розмови про здоров'я та хвороби) полемічний твір, присвячений індійській традиційній медицині, створений Вірешварою (Vireshvara) в 1669 р., критично осмислює принципи та доктрини класичної індійської медицини.

Тодарамала (Todaramalla) – відомий лікар, вчений, науковець, міністр при дворі Акбара, прихильник Аюрведи, якому належить коментар «Аштанга Хрідая» під назвою «Маноджна» (Manojna). Крім того, результатом його клопіткої роботи над класичними текстами Аюрведи є 23-томна енциклопедія під назвою «Todarananda» (Радість Тодара), яка торкається питань релігії, астрології та містить розділ Ayurvedasaukhya (Основні засади Аюрведи), що містить основні визначення та основоположні принципи Аюрведи, зібрані з різних аюрведичних джерел, практиків Аюрведи, священників-пандитів того часу [Wujastyk 2004, 150].

Науково-популярна література XVIII-XX ст. XVIII ст. відзначається створенням аюрведичної медичної літератури різними мовами, що багато в чому відрізняється від класичних санскритських текстів та має особливий інтерес для лінгвістів. Так, відомі автори того часу Д. Янг (Diler Jang), який створював

критичну літературу з медицини мовами санскрит та перською; Махадевадева (Mahadevadeva) – автор двох робіт, насичених арабо-перськими лексемами, що відкривають мусульманську медицину санскритомовній аудиторії; В. Кепаварама (Vyasa Kepavarama) належить двомовний гуджараті-санскритський словник термінів перської медицини, М. Пратапасімха (Maharaja Pratapasimha) описав п'ять типів психічних захворювань діалектом Марварі, після чого переклав свої роботи поезією на санскриті та прозовою мовою гінді [Wujastyk 2004, 153].

Сучасний стан розвитку аюрведичної літератури відзначається створенням великої кількості літератури мовою гінді та англійською, перекладів та коментарів древніх джерел мовою санскрит, про які говорилося вище. Відомі такі автори, як: Атрідева, Лалчандрджі Вайд'я, Бхаскар Говінджі Гханекар, Джайдев Від'яланкар, Ш. Муртхі [Gangadharan 1982, с. 160].

Крім того, публікується велика кількість науково-популярної літератури, брошур, книг для масових читачів мовою гінді, що містять інформацію про окремі аспекти Аюрведи чи методики лікування: траволікування, методику Панчакарма терапії, пульсову діагностику, лікування хвороб серця та багатьох інших хвороб аюрведичними методиками авторів В. П. Нотіял, Т. А. Ядавджі, Х. Л. Сахні, Х. Ч. Шарма, П. Брахмчарі, В. Шастрі, Л.Н. Шарма та інші.

Ведеться широка освітня та практична діяльність із застосуванням аюрведичних методик, створюються центри освіти та практики Аюрведи.

Отже, можна стверджувати, що до 1500 року до н. е. всі відомості про Аюрведу можна знайти лише в Атхарваведі та інших Ведах. Окремі праці з медицини, що належать як буддистській, так і індуїстській традиції, датуються дуже раннім періодом. Вдосконалення даних праць шляхом додавання канонів відноситься вже до періоду 1500 рік до н.е. – XII ст. н.е., коли були записані основні тексти: «Чарака Самхіта», «Сушрута Самхіта», «Бхела Самхіта» та інші. Починаючи з VII – VIII ст. дані тексти також зазнають редагувань, інтерпретацій різними авторами, перекладів індійськими та неіндійськими мовами.

До наших часів давні аюрведичні тексти збереглися лише частково і на сьогодні функціонують у вигляді перекладної та коментаторської літератури мовою гінді та англійською. Багато було втрачено з плином часу та знищено в часи мусульманського правління в Індії. Про значну кількість медичних текстів можна судити лише з рукописів та книг, збережених у зведеннях

буддійських священних текстів «Канчжур» і «Танчжур», що є ретельними перекладами санскритських першоджерел індійських учених-буддистів тибетською мовою (Нагарджуна, Асанга, Васубандху, Бхававівека та інших), а також із трактатів індійських вчених з медицини, граматики, поетики, астрології та іконопису. Описуючи цілісну систему аюрведичного знання, вони є підручниками для практикуючих лікарів і порадниками для бажаючих зберегти здоров'я і довголіття.

Таким чином, вивчення та систематизація древніх джерел з Аюрведи, а також коментаторської та науково-популярної літератури, складеної на їх основі є важливим кроком у дослідженні гіндімовної лексики індійської традиційної медицини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Dick, M.S.* The Ancient Ayurvedic Writings. – 1998. Retrieved April 2, 2006 from http://www.ayurveda.com/online_resource/ancient_writings.html
2. *D.Wujastyk.* New Manuscript Evidence for the Textual and Cultural History of Early Classical Indian Medicine, Indian Journal of History of Science. – 2009, 44(2): 187–197.
3. *D. Wujastyk*. The Roots of Āyurveda: Selections from Sanskrit Medical Writings, Penguin Classics (London, New York: Penguin Group). Third revised edition, pp.xlviii. – 2003.
4. *D. Wujastyk*, *G. Jan* Meulenbeld. Studies in Indian Medical History, Motilal Banarsidass: Delhi. Revised edition. – 1987.
5. D. *Wujastyk.* Indian Medical Thought on the Eve of Colonialism, IIAS Newsletter (31), July 2003.
6. *D. Wujastyk.* Contrasting Examples of Ayurvedic Creativity Around 1700, PAPERS OF THE 12th WORLD SANSKRIT CONFERENCE VOL. 7, 139-155. – 2004.
7. *N. Gangadharan.* The state of Ayurveda in the eighteenth & nineteenth centuries, Indian Journal of History of Science, 17 (1); 154-163. – 1982.
8. http://mathura.narod.ru/fundam.html
9. http://www.ayurvedamrita.com/drdilip.htm

Стаття надійшла до редакції 28.10.13

Рыбалкина Ю., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ПАМЯТНИКИ ПИСЬМЕННОСТИ КАК МАТЕРИАЛ ИССЛЕДОВАНИЯ ЛЕКСИКИ ИНДИЙСКОЙ ТРАДИЦИОННОЙ МЕДИЦИНЫ В ЯЗЫКЕ ХИНДИ

В статье рассматриваются источники функционирования лексики индийской традиционной медицины, в частности первоисточники Аюрведы, основные и дополнительные медицинские тексты, их значение с точки зрения медицины и актуальность в современном научном мире. В целом, статья представляет один из аспектов комплексного исследования лексики индийской традиционной медицины.

Ключевые слова: *аюрведическая литература, первоисточники Аюрведы, Аюрведа, индийская медицина.*

Rybalkina Y., PhD student,
Institute of Philology, Taras Shevtchenko National University of Kyiv,
Kyiv

LITERARY TEXTS AS THE INVESTIGATION SOURCE OF THE TRADITIONAL INDIAN MEDICINE LEXICON IN HINDI

The article considers the main sources of the lexicon of Indian traditional medicine. Several main medical manuscripts of Ayurveda are pinpointed as well as the additional medical texts and commentaries to the main sources. Author gives classification of the main Ayurvedic literature and its importance to the modern scientific world. In general the article presents an aspect of the complex research of the Ayurvedic Lexicon.

Keywords*: ayurvedic literature, ayurvedic manuscripts, Ayurveda, Indian traditional medicine.*

УДК 378.147:811.512.161

Рижанкова Д.В., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПИ

Статтю присвячено дослідженню методики викладання турецької мови на початковому етапі. Розглядаються різні методи, форми, засоби та прийоми, які застосовуються під час навчального процесу на початковому етапі з урахуванням особливостей турецької мови.

Ключові слова: *методика, аспект аудіювання, говоріння, читання, письмо.*